

Hagymás István

Coriolanus

(Anyámasszony katonája, befejező, 2. rész)

A szerepek úgy lettek leosztva, hogy történetesen Coriolanus az előbbi, Aufidius az utóbbi, és így fordulhat elő, hogy a „római volszk” mindig legyőzi a „volszk volszkot”; legyőzi, de nem öli meg.

Aufidius (a jelek szerint) még tovább „tágítja” ezt az „egységet, iker-testvérséget” azzal, hogy frigyként éli meg kettejük kapcsolatát, ami esetünkben nem(csak) hadiszövetséget jelent, de sejthet homoerotikus viszonyt is, amelyben Aufidius mint fogyó hold játssza a nő, a feleség szerepét, Coriolanus (a növekvő hold) a férfi, a férj. Coriolanus Corioliban lévő nője, akit Volumnia abban a sejtelmes monológban emleget, valószínűleg Aufidius lehet, a másik fia, aki Coriolanust szeretve gyűlöli, mint ahogy (és ezt már láttuk) Coriolanus is réges-régen, szinte a darab legelejétől fogva legszívesebben egy szeretett volna lenni Aufidiusszal, akit gyűlölve szeretett... Ezek után jöjjenek feltételezéseinket igazolni látszó idézetek a darabból:

„Coriolanus:

(...)

Síkos, forgó világ... Esküdt barátok,
Kik két kebelben egy szívet viseltek,
S osztoztak ágyon, ételen, időn,
Munkán, s mint ikrek válhatatlanul
Együtt valának, pillantás alatt
Kicsinységekre a legkeserűbb
Gyűlölködésbe esnek. És kegyetlen
Ellenségek, kik indulatjaikban
Álmatlanul terveztek, hogy megejtsék
Egymást, csekély véletlen által, ami
Nem ér föl egy tojással, hú barátok
Lesznek és végül összeházasítják
Gyermekeiket. Így van velem is.
Hazámat gyűlölöm s szeretem ez
Ellen-várost”
(Negyedik felvonás, negyedik szín)

„Aufidius:

Ó, Marcius, Marcius,
Az ós irigység egy-egy gyökerét
Tépé ki mindenik szavad szívemből.
Ha Jupiter jósolna a fellegekből
És szólna »úgy van«, nem hinnék neki
Jobban, mint, tisztos Marcius, neked.
Ó, hadd övezze melledet karom,
Mint durva kopjám százszor megtörött
S forgácsot szórt a holdra. Itt fogom
Körül kardomnak üllőjét, s vívok
Szereteteddel oly hón a nemesen,
Mint egykor nagyravágásom vívott
Vitézségeddel. Tudd meg, hogy szerettem
A lányt, ki nőm lett, férfi nem sóhajtja
Hívebben, mint én: ...ámde téged látva itt,
Nemes lény, vígabban dobog a szívem, mint

Midőn először lépett a küszöbre

Menyasszonyom.

(...)

Tizenkétszer verél meg: éjjelenként

Bajvívásunkról álmodom azóta.

(...)

Azért ha mint korlátlan úr akarsz

Eljárni bosszúállásodba, vedd át

Felét az én tisztemnek és határozz

Utad fölött.

(...)

Harmadik szolgál:

(...)

Mert itt van, aki vezérünket

Meg szokta csipkedni... Cajus Marcius.

Első szolgál:

Mit beszélsz? Csipkedni vezérünket?

Harmadik szolgál:

Nem mondom éppen, hogy meg-

csipkedte, de mindig mérkőzött vele.

Második szolgál:

Hagyjuk ezt, pajtások és barátok va-

gyunk: vezérünk sosem bírt vele, ezt magától
hallottam.

Első szolgál:

Úgy van biz az igazság szerint, sosem bírt vele:

Corioli előtt úgy megagyabugyalta, mint a
rostélyost.

Második szolgál:

S ha éppen valami kannibál természetű

Lett volna. még meg is sütötte és ette volna.

Első szolgál:

De hát a többi újság?

Harmadik szolgál:

Hát úgy bánnak ott benn vele, mintha

Mars fia és örököse volna. Előre ültették. Egy
senátor

Sem kérdez tőle semmit, csak hajadonfővel.
Vezérünk

Is úgy viseli magát irányában, mintha leány
volna,

Kezével áldatja magát, s a szeme fehérjét for-
gatja, ha beszél.

De a java újság az, hogy vezérünk ketté van
hasítva,

S csak fele annak, ami tegnap volt, mert a má-
sik fele amazé.

(...)

Követ:

Nyíltan beszéli több száj (nem tudom,

Mily mértékben való?), hogy Marcius

Aufidiusszal frigyülve hoz

Hadat Rómára és határtalan

Bosszút esküdt.

Sicinius:

Nagyon valószínű!

Brutus:

Sziszó; hogy a gyöngébb rész Marciust

Megint előkívánja.”

(Negyedik felvonás: negyedik, ötödik, hatodik
szín)

Az ismétlés kedvéért fussuk át ezek után még egyszer a látlatot. A „két kebelben egy szív” egy ősi (szíami?) ikerségre emlékeztet, de legalábbis valamiféle elválaszthatatlan, eleven egységre, a kettősségben „esküdt barátsággra” utal. A „házáját gyűlölő”, az „ellenvárost” (Antium) szerető Coriolanus az eredeti (ős)állapotot állítja vissza a törvényes véletlen folytán akarva-akaratlanul, sorsszerűen...

Ebben a folyamatban személyes identitása, önazonossága talán közelebb kerül magához, (új) római (nemzeti?) identitása viszont csorbát szenved, és ez a csorba talán a bosszú érzésében nyilvánul meg ebben a „ki vagyok én” játékban...

Aufidiusból (is) katartikusan tör fel az eddigi irigység, ellenségeskedés stb. által elfojtott összetartozásnak az alapérzése Coriolanus jelenlétében, egészen odáig menően, hogy imádja, isteníti a másikat, jobban hisz neki, mint Jupiternek, a rómaiak legnagyobb „atyaúrstenének”.

A (fa)kopja forgácsa a teliholdat, vagyis Coriolanust legyőzni nem tudó újholdra, Aufidiusra utal. Arra, hogy a (játék)szabályok, vagy ha úgy tetszik, a (természeti) törvények értelmében a világitó telihold akkor is világosan világít (győz), ha az újhold „kopjájának legyalult forgácsa” a kettejük közti bajvívásban rá is szóródik a teliholdra...

Aufidius „nagyravágyása” nem más, mint örökös növekvő vagy telihold utáni sóvárgás, ami azt jelenti, hogy nemcsak „olyan” szeretne lenni, mint a másik, hanem az, ami vagy aki Coriolanus, mert tudja, hogy idővel egymással, egymásba alakulnak. Ezen a ponton a ki nem mondott „időfaktorra” érdemes újra felhívni a figyelmet, tekintettel arra, hogy ezek a metamorfózisok ebben a (negyedik?) dimenzióban zajlanak...

Aufidius menyasszonyával való példázódása ébreszti fel bennünk azt a gyanút, hogy az „erősebb önmaga” (vagyis Coriolanus) iránti szeretet(vágy) több a baráti, rokoni, (iker) testvéri szeretetnél is. Szerelmi, erotikus, ha úgy tetszik hormonális, kémiai töltése, ereje van az általa érzett összetartozásnak. (Shakespeare itt valójában nem tesz mást, mint „ragozza” az egymáshoz való kötődés, az „egy-ség” szintjeit, metaforáit. Csak rajtunk áll, hogy szó szerint vagy átvitt értelemben fogjuk fel üzeneteinek rétegeit...)

A darabban egy szó sem esik arról, hogy a rómaiak és a volszok, vagy ha úgy tetszik, Coriolanus és Aufidius éjszakai csatákat vagy bajvívásokat folytattak volna. Ennek ellenére Aufidius 12 éjjeli, számára vesztes „bajvívásra” emlékszik, amit fontosnak tart szóvá is tenni. Csillagászati nyelven úgy is megfogalmazhatnánk ugyanezt, hogy egy évben 12-szer van telihold és 12-szer újhold, s ha most csillagmí-

toszra fordítjuk a szót, akkor azt kell megállapítanunk, hogy a „telihold-vitéz” 12-szer győzi le (fényével) éjjelente az „újhold-vitézt” s annak sötétségét.

A jelen helyzet (konstelláció), vagyis Coriolanus éjjeli látogatása Aufidiusnál, annak saját házában Antiumban, azért tekinthető különlegesnek (de mondhatunk kitüntetett is), mert itt és most mindketten „félhold állapotban” vannak. Az erőviszonyok tehát egyenlőek, s az esélyek is azok, mivel itt és most egy a kettő, és kettő az egy... Ennek az „egységes kétségnek” vagy „kétséges egységnek” a jegyében ajánlja fel a „felét saját tisztjéből” Aufidius Coriolanusnak...

A szolgák beszélgetése is tanulságos, hiszen Shakespeare most nem önmagukkal, önmagukról reflektálja a feleket (shakespeare-i tükröztes), hanem másokkal mondatja el, hogy milyennek látják hőseinket, nehogy kétségünk támadjon arról, hogy esetleg mi látjuk vagy értelmezzük hibásan a látlatot. A „megcsipkedett” vezér – a történet ún. manifeszt szintjén – természetesen legyőzött hadvezér „akar lenni”. Mi mégis a fogyó holdat látjuk „csipkéiben”, csipéseiben. Az evés és a kannibalizmus pedig olyan ősi hiedelmekre utal(hat), amelyben az antropomorfizált telihold egyszerűen megeszi az antropomorfizált újholdat: az egyik benne van a másikban, konkrétan a másik hasában, amelyben – mint már többször is utaltunk rá – ott lakik a Hold, ez ugyanis a hasnak a „szerve”...

De Shakespeare egyszerre konkrét és átvitt értelmű fogalmazásainak még nem értünk a végére, bár már csak ismételni tudjuk magunkat, ha egyszer Shakespeare is ezt teszi, talán a (forgató) nyomaték kedvéért: Aufidius „lányként való viselkedése” (a marsi) Coriolanus jelenlétében már igazán meg sem lep bennünket, sőt azon sem csodálkozunk, hogy a volszok vezére egyszerűen „ketté van hasítva”. A szó legszorosabb értelmében a „fele-sége” itt egyikük a másiknak (érdemes magyarul olvasni Shakespeare-t), hiszen Aufidius alig pár perccel (vagy ki tudja...) korábban vallotta be szerelmét Coriolanusnak, és élte meg menyasszonya helyett is menyasszonyaként a „másik-felét” (vagy saját felét?..).

Marcius és Aufidius „frigyülését” aztán a követ (negyedik felvonás, hatodik szín) már ország-világ előtt közhírré teszi, kikiáltja, ahol a gyengébb („nem”), Aufidius lesz a legvégén az erősebb...

Nem először és nem utoljára lehetünk tanúi annak, hogy Shakespeare milyen mesterien kapcsolja össze az egyes egyént és a társadalmat, amelyben él, és vetíti az égre azokat a földi (külső és belső) mozgásokat, amelyek az ember lelkében, a szűkebb családjában, a nemzetben és népekben zajlanak...

Ami talán külön (faj)súlyt ad ennek a shakespeare-i életműelemnek, hogy lélektani hite-

lességgel mutatja be főhőse személyiségének átalakulásait, annak születésétől a haláláig, s teszi mindent az anya „nevelésének” tükrében. Ez a „sokholdas” darab nemcsak holdjai számát tekintve rokonítható a „János királlyal”, de abban is közősek, hogy ott is a nagy anyák és a nagyanyák irányítanak, méghozzá olyan „törvénytelen” fiút / fiúkat, Hold-vitézeket, akik nevüket és ezzel együtt identitásaikat is váltogatják, mint esetünkben...

Shakespeare „Coriolanusának” 3 + 2 Holdját természetesen további értelmezések tárgyává tehetjük. A római mitikus hármas Holdistennő (k) felfoghatók úgy is, mintha az egyetemes múltat képviselnék, és utalhatnak pl. a római történelem ún. királyság időszakára vagy a shakespeare-i Anglia „középkorára”. Velük szemben a Coriolanus és Aufidius által képviselt Hold-vitézek a Római Köztársaság korát, ill. Shakespeare Angliájának „reneszánszát” idézhetik, vagyis az univerzális jelent. Ezen a réven tesszik „Holdjaink” örökérvényűvé az idő múlta, jelenre és jövőre vonatkozó aspektusait, annál is inkább, mert a jelen a jövő múltja...

Továbbra is nyitott kérdés marad, hogy kinek az érdeme a darabvég békéje? Volumniáé, akinek mítoszi szigora, titkai, zsarolása kikölkentették Coriolanust mitikus (isteni?) marsi szerepéből, és előhozhatták belőle az élő, de halandó, s immár a saját útján haladó örök jelen Holdhősét? Vagy Valeria biztosította pusztá (jelen) létével a „világbékét”, és elfeledvén a mitikus vérfertőzések bűneit kötött (kompromisszumos) nő-szövetséget Volumniával és Virgiliával, a népek védnökeként Diana istennővel a háta mögött? Esetleg maga Coriolanus ismerte fel magában saját (Coriolis-)erejét, és jutott közelebb valós természetéhez. Szembesült azzal, hogy (mellék)nevét elvesztvén egy Aufidius is él benne, aki gyenge létére mégis erős?

[„Coriolanus:

(...)

Nem hajlok én golyhóként ösztönömbre,
Magam vagyok magamnak alkotója,
S nem ismerek rokant.”

(Ötödik felvonás, harmadik szín)]

És így jutunk újra vissza ahhoz a Coriolanus-hoz, aki mindig győztes hadvezérként tér vissza Rómába, de sebeiben (konkrétan 27 sebet számoltak meg rajta egy alkalommal, ami majdnem 28, vagyis egy „újholdnyi seb”) legalább olyan „megcsipkedett”, mint amilyennek Aufidius lát-ták...

Az sem lehet véletlen, hogy „nem szerette” a konzuli tógát, a ruhadarab ugyanis ahelyett, hogy konzuli rangra emelte volna, egyszerűen eltakarta a Rómában amúgy sem túl fényes Coriolanus holdi erejét. Úgy is fogalmazhatnánk, hogy Rómában Coriolanus Aufidius volt (mindig az is szeretett volna lenni), mint ahogy Aufidius volt Antium Coriolanusa, noha mindig „nagyra vágyott”.

A Holdnak további két aspektusát fedezhetjük fel, ha a negyedik felvonás harmadik színére koncentrálunk. A két kém, vagyis hírszerző, a római Nicanor és a volszk Adrian a jelekből ítélve a Hold innenső, ill. túlsó, másik, sötétben lévő arcát személyesítik meg. Talán még Shakespeare sem tudhatta, hogy a Hold tengely körüli forgása és Föld körüli keringése szinkronban van – kötött keringés –, és ugyanannyi ideig, kereken 27 napig tart. Ez az oka annak, hogy a Hold mindig ugyanazt az arcát mutatja a Földnek, míg a túlsó oldal a Földről sohasem látható, vagy ha úgy tesszik, a megszemélyesített sötét oldal (Adrian) sohasem tudhatja, hogy mi történik a Földön, pl. Rómában. Azért „szerződtette” Shakespeare ezt a különben akár el is hanyagolható szereplőpárost, hogy velük érzékeltesse ebben a szintén el is hanyagolható színben ezt a nem elhanyagolható Hold-tulajdonságot, hogy ti. az kétarcú, amelyek közül az egyik látható, a másik nem (gondoljunk Nicanor szakállára, ami miatt Adrian nem ismerte meg, nem ismerte fel).

Nicanor és Adrian ugyanúgy tartoznak egymáshoz, ugyanúgy egyvalaminek, a Holdnak a két aspektusát jelenítik meg, mint ahogy Coriolanus és Aufidius másik két arculatot, Holdképet mutat. Itt érdemes egy pillanatra megállni, és rövid számvetést tartani, tekintettel arra, hogy két újabb „taggal” gyarapodott, egészült ki a „Hold társaság” a római „köz-társaságban”. Akárhonnan is nézzük, a Holdak összessége: 3 + 2 + 2 = 7. A hetes hold-szám, a hét időmérték, 1/4 hónapnyi (hold-napnyi), vagyis 28/4 „idő”. Shakespeare ebben a látszólag láthatatlan színben csempészte be a (hold)időt, ami annál is inkább indokolt a részéről, mivel egy lunáris világ (zsáner)képével próbálta meg illusztrálni a római történelem köztársaságnak nevezett korai korszakát. Az, hogy a szereplők nemcsak egy egyszeri zsánerkép motívumai, hogy nemcsak önmagukat alakítják, hanem ugyanakkor a Holdat, illetve annak különböző aspektusait személyesítik meg, teszi a (mester)művet örökérvényűvé. Rómában a királyságot most éppen (ebben a darabban) a köztársaság váltja fel, ezt idővel majd, mint tudjuk, a császárság követi, végül a Római Birodalom is felbomlik, átalakul, megszűnik stb., de a Hold még több milliárd évig „élni fog helyzetével”, a mindenkori Coriolanusok, Aufidiusok, Volumniák, Virgiliák, Valériák, Adrianok, Nicanorok és a többiek pedig még nagyon-nagyon sokáig alakítani fognak, miközben folyamatos egymásba alakuláson esnek át magukat tükrözve...

Shakespeare mesterien ért ahhoz, hogy tükröztetéseivel egyensúlyban tartsa azt a darabját, amelyet éppen a Coriolis-féle tehetetlenségi erő billent ki. Az egész shakespeare-i életmű is olyan, hogy az egyes művekben ugyan ki-kibillen az egyensúly, az összkép mégis kerek és egész, nem utolsósorban azért, mert vissza-visszatérő

motívumainak (látatainak) ereje mégis egyensúlyt tart...

Ha a darab egyes (fontosnak tetsző) motívumaival „más helyeken” is találkozánk, esetleg más kontextusban, az csak megerősíti bennünk azt a meggyőződésünket, hogy nem elsősorban „átvételekről” van szó (még akkor sem, ha tudjuk jól, hogy Shakespeare „csal, lop, hazudik”). Inkább arról, hogy „a világ már csak így működik”, legyen szó egyénről, családról, nemzetről, népekről, társadalmakról stb. Történelmi, mítoszi értelemben, vagy ha úgy tetszik, a szélesebben értelmezett természetben, a makrokozmosz keretrendszereiben a dolgok megismétlik önmagukat.

A száműzetésben az ellenséghez való átállás motívuma pl. más Shakespeare-műveknek is sajátja, legyen elég (újra) id. Luciusra gondolunk a „Titus Andronicusból” vagy Alchibiadesre az „Atheni Timonból”. Calchas magát és lányát „száműzte” az ellenséghez a „Troilus és Cressidában”, de a történelmi Coriolanus (már amennyiben történelmi) elődje, Tarquinius király is elűzetett Rómából, majd Róma ellen fordult a latinokkal és más itáliaiakkal, akik akkor még Róma ellenségeinek számítottak.

A „városvédő békeharcos” nők is sokban emlékeztetnek azokra a bizonyos szabin nőkre, akiket a legenda szerint Róma alapítója, Romulus idejében raboltak el a rómaiak egy ünnepség alkalmával a szabin előkelőségektől.

A szabinok bosszúhadjáratot szerveztek, de a (római) szabin nők az ellenfelek közé álltak, és kikövetelték a békét...

Coriolanus „ingyen osztott kegyelme”, vagyis Róma meg nem támadása emlékeztet a hun Attila hasonló cselekedetére, aki a legenda szerint Leo pápa kérésére szintén megkímélte az örök várost a pusztulástól annak ellenére, hogy erőfőlényben volt. (Csak zárójelben jegyezzük meg, hogy egyes nézetek szerint Attila Rómában nevelkedett, s ez a tény is közrejátszhatott abban, hogy nem támadta meg a „nevelt várost”. Bár-hogy volt is, tény, hogy Tullus Aufidiust a „kútfő”, Titus Livius következetesen Attius Tulliusnak nevezi, s a volszk hadvezér családnevéből és keresztnévéből is könnyen asszociálhatunk az Attila névre vagy annak becéző alakjaira, persze, ha akarunk...)

Végül, de nem utolsósorban elgondolkodtató Petőfi Sándor esete-este is. Petőfi Sándor Coriolanus-fordítása 1848 májusában, a már zajló forradalom idején jelent meg. Akár ráosztották, akár maga választotta a darabot, hogy „magyarra ültesse”, szinkronban volt a hellyel és az idővel mindaz, amivel munkája során a fordítás alatt szembesült és azonosult. Petőfi Sándor halálának idejét hivatalosan 1849. július 31-re datálják, a halál helyét Fehéregyházára lokalizálják. A nem hivatalos, „legendás” verzió szerint viszont „átállt”, „átállították” az ellenséges oroszokhoz, és a forradalom legnagyobb hőse hogy, hogy nem, visz-

szaszlávósodott, majd vissza „ősmagyarosodott”, és meg sem állt, amíg legtávolabbi rokonainál, rokonainknál Szibériában, a Bajkál-tó környékén élő burjátoknál végső otthonára nem lelt, bezárván ezzel a törvényes véletlenel a dolgok megismétlődésének bűvös körét, köreit: Kiskőröst...

Coriolanust nem tömegsírba temették (vagy hazájától távol hantolták el?), mint Petőfit. Főhősünk holttestét „ellensége”, Aufidius, aki egyedül sohasem tudta legyőzni, most negyedmagával viszi ki a színről a legnagyobb tisztelet jeléül, mint a valaha volt legnemesebb holtat. A jelenet emlékeztet Brutus temetésére a „Julius Caesarból”, akit „barát-ellensége”, Antonius hasonló tiszteletadás mellett, mint a „legnemesbik római” és „férfit” gyászol, majd temet. Lehet, hogy a történelem, az élet és a halál ismétli önmagát?...

Hagymás István Shakespeare-látatok I. – János király; Julius Caesar; Antonius és Kleopátra; Athéni Timon című tanulmánykötete 2016-ban jelent meg a Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület gondozásában. A készülő, Shakespeare-látatok II. című kötet egyik fejezete a Coriolanus-tanulmány, amelyet két részletben közöltünk.



Homolya Gábor: DRÁMA